

A BRETON KISEBBSÉG

EMILE OLIVIER, HI. Napoleon szerencsétlen kormányelnöke, a liberális császárságról írt történetében idézi Ranke mondatát: „Az elmúlt századok alatt meghódított és elnyomott népek sokszor fordultak Franciaországhoz védelemért. De hová forduljanak, ha ez a hatalmas protektor maga lesz elnyomó?” Ranke ezt XIV. Lajos hollandi háborújával kapcsolatban írta. Olivier aztán folytatja:

Kétségtelen, hogy a nemzetiségi eszme ebből a felfogásból: az elnyomottak védelméből ered, de egy teljesen racionális, jogi elven nyugszik, azon, hogy minden emberi társulás, mit népnek hívnak, független, szabad, szuverén személyiséget képez, melynek elidegeníthetetlen joga, hogy maga felett úgy kifelé, mint befelé rendelkezék: befelé, hogy tetszése szerint békésen vagy forradalom útján szervezze intézményeit; kifelé, hogy szövetkezzék, akivel akar. Aztán pár lappal tovább folytatja: a nemzetiségi politikának nincs határa, egyetlen: a nép akarata; minden egyéb börtönfal, melyet joga van ledönteni. Szerencsétlen az az ország, mely egy tartományt hurcol magával, mint malomkövet a nyakán; szerencsédén, ha nem minden alattvalója boldog a reá ragyogó nap alatt. — És még tovább: a nemzetiségi eszme nem tűri el a faj jogát, mely nyelv vagy tradíció útján nyilvánul meg. A nemzeti eszme szerint a faj elmélete egy kizárólagos, barbár, retrográd képzet, melynek semmi köze a haza tág, szent, civilizatorius eszméjéhez. S a végén mindezt összegezi: a népakarat tehát az uralkodó, szuverén, abszolút elv, melyből minden nemzetközi jog kell hogy fakadjon... Egyszóval, a nemzet nem ugyanazt a nyelvet beszélő vagy ugyanazon határok között élő emberek közössége, hanem közössége azoknak, akik kifejezett akaratuknál fogva ugyanolyan törvényekkel élnek.

Mindez azért jutott eszembe és azért írtam le, mert ha egy nemzet írói, államférfiai így gondolkoznak a nemzetiségi eszméről, akkor saját nemzetiségeikkel, kisebbségeikkel, bizonyosan ahhoz foghatóan is bánnak és azoknak „szabad és szuverén” akaratát tiszteletben tartják. Persze legtöbbször és legtöbbszörre úgy tudjuk, hogy az „une et indivisible” Franciaország egységes nemzeti állam, melyben nincsenek is kisebbségek.

A következőkben én mégis egy odavaló nemzeti kisebbség sorsáról, a bretonokéről akarok írni.

A KRISZTUSI IDŐSZÁMÍTÁS ELJÖTTE TÁJÁN Armorica tartomány Gallia északnyugati tartományát képezte s Krisztus előtt 57—56-ban a rómaiak, legyőzve a vannusokat, a tartományt római provinciává tették és római kultúrával, igazgatással és latin nyelvvel árasztották el. Később, a negyedik-ötödik században a római birodalom végét járván, Armoricát is barbárok özönlötték el, szászok, alánok. 407-ben a mai Nagy-Britanniából kivonult az utolsó római légió s a szigetvilág egy időre a kelták kezén maradt. De nemsokára megjelentek a germán, szász barbárok s a kelták tömegesen menekültek előlük az ötödik, hatodik században keresztül a tengeren az elpusztított néptelen Armoricába. Ez volt a nagy kelta népvándorlás, a keletről abban különbözve, hogy a bretonok nem pusztító hordákként jöttek, hanem civilizációt és kelta kereszténységet hoztak magukkal. Természetes volt, hogy azok, akik függetlenségük megtarthatása végett hagyták ott őshazájukat, új hazájukban függetlenek akartak maradni s a későbbi századokban folytonos harcban voltak a szomszédokkal, a francia királyokkal. Noménoé királyuk, a haza atyja, „le père de la patrie bretonne“, nagy győzelmet aratott Kopasz Károly király felett s fia, Erispoe király alatt Bretagne olyan hatalmas és nagy volt, mint Magyarország Nagy Lajos korában.

A XII. századtól kezdve Bretagne két hatalmas szomszédja közé ékelve, folyton háborúban volt Franciaországgal és Angliával. „Története ebben az időben“ — írja Langlois — nem egyéb, mint véres küzdelmek sorozata, hol az egyik, hol a másik ellen, hol az egyik lévén barátja, hol a másik ellensége.“ Mintha Erdélyről beszélne.¹

1491-ben Bretagne-i Anna hercegnő, hogy meneküljön az örökös francia háborútól, először VIII. Károly s annak halála után utóda, XII. Lajos királyhoz ment férjhez. A „kis Brette“, amint hívták, diktálta a feltételt: a breton korona nem az első, hanem a második fiúra száll, hogy ne egyesülhessen a francia koronával. A breton korona a királyi családé, de a breton függetlenség megmarad. Hogy ilyen könnyelműség meg fogja bosszulni magát, előre volt látható. Anna halálakor csak lánya maradt, Claude, akit Franciaországban neveltek és mikor I. Ferenc király felesége lett, minden Bretagne-ra vonatkozó jogát urára ruházta. A rendek pedig belé kellett, hogy nyugodjanak s létrejött az 1532-iki vannes-i szerződés, melynek értelmében „bármilyen történjék a jövőben, Bretagne megtartja minden jogát, minden privilégiumát és szabadságát; a rendek és a parlament fennmarad, mint ősi függetlenségének bizonyítéka és régi szokásainak és jogainak őriző je.“ Így jött létre Bretagne és Franciaország uniója és veszett el az ország „ősi függetlensége“. Autonóm kormányzata, ha sok küzdelem árán is, megmaradt a forradalomig.

A XVIII. század végén jött a forradalom. Bretagne beledobta magát, mert azt remélte, hogy vége lesz az önkényes francia kormánynak. Keserű csalódás lett a vége. A nemesség és papság tiltakozása ellenére a tiers-état képviselői megjelentek az Assemblée Nationale ülésin és 1789 augusztus 4-én lemondtak a tartomány autonómiájáról. A bretagnei parlament tiltakozott, de Mirabeau dörgő hangon kiál-

¹ Langlois: Histoire de Bretagne.

tottá: „Ti bretonok vagytok! A franciák parancsolnak!“¹ Sok breton küzdött a forradalom ellen, nem azért, mert rojalista volt, hanem hogy visszakapják nemzeti és vallási szabadságukat. Tuffin de la Rouerie szerződést kötött a hercegekkel a francia trón visszaállítására, de nem sikerült s Tuffin a Bastille-ban végezte.

A forradalom óta Bretagne szolgálta Franciaországot: ontotta vérért 1870-ben s 250.000 fiát áldozta fel a világháborúban/

Ez volna pár sorban a breton nép története, amennyiben minket érdekel.

„Tulajdonképpen“ — mondta pár évvel ezelőtt a breton mozgalom vezetője, marquis de l'Estourbillon — „a bretonok története megszűnt az 1532-iki szerződéssel: ami tovább volt, nemzeti életünk, történetünk — kivéve néhány föllángolást — összekeveredik Franciaország történetével. S mégse felejtjük, hogy tizenegy századon keresztül független nemzet volt a breton és tizenhárom századon át külön életet élt és meg tudta védeni szabadságát még francia hegemonia alatt is.“³

„A LEGYŐZÖTTEK, A MEGGYANÚSÍTOTTAK NYELVE, a kelta nyelv lenézett nyelv volt sokáig. A legyőzöttek nyelve? Az, mert egymás után tűntek el a térképről a kelta államok nevei; legyőzött nemzetek, melyeknek sorsa hozzáfűződött a győzőkéhez; testetlen nemzetek, melyeknek nincs gondja, nincs felelőssége, hogy sorsukat intézzék; nemzetek, melyeket az uralkodó nemzet többé-kevésbé asszimilált. A kelta nemzetek mindent elvesztettek.“ Mindent? „Mindent elvesztettek, csak egyet nem, nyelvüket.“⁴

Talán helyesebb volna azt mondani, hogy nem vesztették el teljesen. A keltáknak, mindenik nemzetnek, írnek, skótnak, walesinek, cornwallmak, bretonnak úgy elfogyott, olyan kicsi térre szorult a nyelve, hogy alig volt észrevehető: pusztulóra vált, haldoklóit, melyet alig lehetett életre kelteni. Pedig a breton nyelv nem emberi, mint más népeké, hanem isteni eredetű: „A breton nyelvet“ — írta Gregoire de Rostrenen 1738-ban megjelent grammatikájában — „Isten adta Jafetnek és fiának, Gomernek és családjának a Szennár tartományban.“ S ez az Istentől adott nyelv mégis veszendőbe ment és a gondviselés csudája, hogy nem tűnt el a föld színéről.

Ott volt egy kis nép, mely abban a pillanatban, mikor nemzetté vált, politikai befolyások folytán felejté nyelvét; abban az időben, mikor még nem támaszkodhatott iskolára, mikor még nem volt írott irodalma s régi tradíciójának gyökerét, kivándorolva ősi hazájából, elhagyta, kezdé elfelejteni nyelvét. Nem volt semmi, amire támaszkodjék. Nyelvét nem tanították iskolában, nem volt a hivatalos élet, az állam, az egyház nyelve; a városokban lenézték, az úri körökben megvetették; annyi hódító nép, francia, angol, spanyol nyelve telepedett reá: a breton mégis életben maradt. Szókincsébe francia

¹ Maurice Duhamel: La question bretonne, 22. lap.

² C. Danio: Histoire de Bretagne, 37. lap.

³ M. de l'Estourbillon: La nation bretonne. A „Les Celtes a Quimper“ című kötetben, 150. 1.

⁴ Marcel Guieysse: La langue bretonne. 25. 1.

szavak tolakodtak, de a nyelv szellemét és szépségét megőrizte a nép ösztöne. A nemesség és városi polgárság, inkább hazafias, mint nemzeti érzéssel, küzdött a breton függetlenségért — a munkás nép között élt a nyelv. És ma, hogy életrekel: ma nyelvéhez fordult az egész nemzet és régi dicsőségében akarja visszaállítani.¹

A breton nyelvet ma négy dialektusban beszéli a nép, melyek közül három közeláll egymáshoz és csak a negyedik, a Vannes-környéki, okoz nehézséget a megértésben a többinek. Létrejött egy irodalmi nyelv is, mely az írott betű, a könyv, az irodalom nyelve.

Bretagne térképét kellene elővenni, hogy meg lehessen mutatni, hogy mekkora volt és miképpen fogyott és szorult idővel összébb és összébb a breton nyelvterület. A múlt század elején, például, Loire Inférieure Batz kerületének hét faluja tiszta breton lakosú volt; 1870-ben még 1200, 1886-ban már csak 200 ember beszélt bretonul és a világháború után teljesen eltűnt a breton szó e falvakban. Nem tudom, hogy a francia népszámlálás kimutatja-e az anyanyelvi megoszlást? Breton források csak magánszámlálásokra hivatkoznak, melyeknek utolsója, a „Gwalarn“ című folyóirat 1930-ból származó számítása 1,409.119 bretonnyelvű személyt mutatott ki, kiknek állítólag fele nem beszélt más nyelven, mint bretonul.

Mi volt e hanyatlás oka?

A múltban, miután a breton állam az únió után szorosabb kapcsolatba került a francia királysággal, a francia nyelv észrevétlenül szivárgott be a breton társadalomba. Nyelvi „pénétration pacifique“ volt, ami történt. A XV. és XVI. századon kezdve irodalom és egyház s gazdasági élet útján hatolt be a francia, új s korkívánta szavakat hozva magával, míg a breton megmaradt a falusi élet szükségleteinek kifejezéseire. A jó társaság nem beszélt breton nyelven. „Az“ — írja a nagy francia nyelvész, Vendryes —, „hogy a francia a városi polgárság nyelve, teszi a falusi leányok legfőbb vágyává, hogy azt használják, amint falusi viseletük helyett szeretik a városi ember ruháját hordani.“. A breton előbb bilingvis lett, aztán lassanként elfelejti anyanyelvét és franciául beszél.

¹ Aki nem tud róla közelebbit, idegenek, sokszor gondolják, hogy a breton a francia egyik nyelvjárása, mint a provanszi vagy picardiai; vagy hasonló az angolhoz. Tényleg a breton a kelta nyelvek egyike és, mint említettem, a brit szigetéről került Armorica-ba. Francia befolyás alá különösen akkor került, mikor latin írásjegyekkel kezdték írni s átvette a latin jegyekkel azok francia hangzását; írása teljesen fonetikus. A nyelvtan elég komplikált. Egyik nehézsége a mássalhangzók mutációja, például: atya: t a d, a fiú atyja: e d a d, a leány atyja: he z a d. Mennyi nehézséget okoz ez a szótár használatában! Az igeragozásban minden személynek és időnek három alakja van: állító, tagadó és időben meghatározott: me a gar: szeretek, ne g a r a n két: nem szeretek, k a r o u t a r a n: éppen most szeretek.

Hogy milyen a nyelv, illusztrálására ide írok két-három mondatot: „Me a zo bras breman va breur yaouank, a vez graet Erwan anezan. Hen kas em boa c'hoant d'ober ganin war droad évit mont da welet fest ar ger. Eun dewez'zo avat eo chomet klanvig. Ne gredan két mont va imán d'en em dihuedi. Chom a rin évit ober war e dro.“ Ami magyarul körülbelül azt teszi: Már felnőtt fiútestvérem neve Yves. Magammal akartam vinni a városba, hogy együtt nézzük meg az ünnepséget. De íme, azon a napon beteg lett. Nem volt kedvem, hogy egyedül mulassak s otthon maradtam, hogy ápoljam. Maurice Duhamel: La question bretonne, 121. 1.

² J. Wendryes: Le langage, 336. lap.

A breton nyelv pusztulásának okát Guieysse négy körülménynek tulajdonítja: a felsőbb társadalmi osztályok felhagytak a bretonnal s ennek folytán a nyelv táj szólássá süllyedt; az iskolákban nem tan-nyelv, minek a következménye, hogy a breton nyelven beszélők száma folyton apad, a franciául beszélőké gyarapodik; mindinkább táj-szólásokra szakad és végül, hogy a breton nyelvet csak kis területen, Bretagne határain belül beszélik, minek következtében a francia nyelv társadalmi, közigazgatási és politikai téren könnyen elnyomja.¹

Lassanként, jövendölte Vendryes, úgy át fogja jární a bretont a francia, hogy csak annak egy basztardjaként fog szerepelni.²

ELHAGYOTTABB NEMZETI KISEBBSÉGET alig lehet elképzelni, mint a breton. A kelta népek, írek, skótok, walesiek, a bretonok is, számban nem nagyok és mind hatalmas országokba ékelve, idegen uralom alatt, elnyomottan éltek századok alatt. A bretonok helyzetét megnehezíti, hogy nemcsak az állam az ellensége, hanem az egyház is, melynek hű fiai, részvéttlen hozzá.

Sajátságos a helyzet, melyben a breton nemzet az egyházzal szemben van, melynek, ellentétes érdekű két irány közé kerülve, választania kellett a breton nemzeti és a francia elnemzetietlenítő törekvés pártfogása között. A francia állam, „az egyház leánya“, mindig különös kedveltje volt Rómának. A választás nem volt nehéz.

Mióta a dőli kelta érsekség a tizenkettedik század utolsó évében megszűnt, a magas klérus teljesen francia lett s Bretagne-ba mind több és több francia pap és szerzetes szivárgott, a papság mind franciábbá vált. Az alsópapság egy része a köznépből rekrutálódik s a pár évi teológiai tanulás alatt nem felejtí el anyanyelvét s híveivel is anyanyelvükön érintkezík, de intézményes joga a breton nyelvnek a katólikus egyházban nincs. 1930 januárjában a quimperí püspök elrendelte, hogy az iskolákban a nyelv, a történet és a földrajz breton nyelven tanítandó, de ez csak egy főpásztor cselekedete volt. A papság legnagyobb része nem tud a nép nyelvén szólam, hibásan beszéli azt a nyelvet, mely a „breton du curé“ néven ismerős, hasonlóan a konyhalatinhoz, a „latin de cuisine“-hez.

Hasonló a breton nyelv sorsa a közoktatásban: a felekezeti iskola oktatási nyelve francia, bretonnak az iskolában nincs helye. Az eredmény tragikus. „Aki jómódú“ — írja Le Pelletier —, „fiát a kollégiumba, leányát az apácákhoz küldi, ahol tanító és tanítvány egyesülten iparkodik, hogy elfelejtsen mindent, amit otthon anyanyelvén tanult.“ Szokássá vált az elemi iskolákban, hogy a tanító, ha gyermeket bretonul hallott beszélni, egy fából faragott borjút nyomott kezébe, melyet az tovább adhatott társának, akit szintén breton beszéden kapott rajta s amelyik gyermeknél az iskolázás végén a borjú volt, büntetést kapott. Az eredmény egy zavaros, értelmetlen, se breton, se francia beszéd. Anatole le Braz, a breton író beszéli, hogy gyermeke, ki az iskolában eltörte facipőjét, nem tudva franciául megmondani: „J'ai cassé mes sabots“ és nem mervén anyanyelvén, bretonul jelenteni a tanítónak:

¹ Marcel Guieysse: La langue bretonne, 88. 1.

² J. Wendryes: Le langage, 137. 1.

„Torret meus ma botou“, breton szavakkal és francia grammatikából új nyelvet csinálva, így mondta: „J'ai törre mes botés.“¹

Ilyen a katolikusok nyelvi helyzete; protestantizmusnak soha sem volt talaja Bretagne-ban: „breton = catholique.“

BRETAGNE PROBLÉMÁJA, mint minden kisebbség legnagyobb nehézsége: a nyelv. „A nyelv, egy nyelv joga az élethez, a szabadsághoz, távol minden elnyomástól: ez a probléma. Értsük meg jól — írja Guieysse — „nem üldözésről beszélek, hasonlóan azokhoz, amilyenek másutt történnek; nálunk nincsenek erőszakos támadások a kormány részéről nyelvünk ellen, nincs börtön, nincs véres elnyomás; de van egy siket, kitartó, makacs küzdelem, különösen az elemi iskolákért, ahonnan nyelvünk ki van szorítva. Eljárások halmazata, erkölcsi nyomás, mely megfosztja a nyelvet életerejétől, megszabja használati alkalmait, kényszeríti az új nemzedéket, hogy eltávolodjék tőle és alacsonyrendűnek tartsa; elég Franciaországra tekinteni, erre a nagy szellemi és értelmi világra, hogyan nehezedik reá minden közigazgatási szervével, központi kormányzatának nagy súlyával, felhasználva minden, közeli és távoli befolyását, tekintélyét arra, hogy ez a kis nemzet elhagyja azt, ami legszentebb vagyona, személyiségének kifejezője: nyelvét.“ Cselekszi ezt az a Franciaország, mely annyiszor és annyi ékesenszólással lépett fel elméletben a kisebbségek, a nyelv jogáért.²

A forradalom alatt még bilingvis volt a közoktatás és Napóleon idejében több szabadsága volt a breton nyelvnek. De a XIX. század folyamán állami feladattá válván a közoktatás, a centralista kormányzat az egész országban franciává tette az iskolázást. Ez aztán így maradt a XX. században is és ez az állam álláspontja ma. A kormány felfogását sokszor körvonalazzák államférfiak, miniszterek. 1924 decemberében François Albert közoktatásügyi miniszter egy köriratot bocsátott ki, melyben ez állt: „Ami a francianyelvű oktatást illeti, az elemi iskolákban helyi tájszólások használata nagyon kétes értéket képvisel s arról csak akkor lehet szó, ha azok latin eredetűek. El nem gondolható, hogy mi haszna lehetne a baszk vagy a breton tanításnak.“

A következő évben az akkori közoktatási miniszter, de Monzie, egy kiállítás megnyitása alkalmával mondott beszédében jelentette ki, hogy „Franciaország nyelvi egységének érdekében szükséges, hogy a breton nyelv eltűnjék az országból.“ S pár héttel később kiadott cirkulárjában Mussetnek következő mondatát idézte: „Csak az igazán francia, feje tetejétől lábáig, szívében és lelkében, aki franciául beszél és franciául ír és olvas.“³

A nyelv sorsa nincs befejezve ezekkel a miniszteri nyilatkozatokkal. Hogy életben és iskolában milyen a szellem, mutatja, például, az egyik legősibb breton város, Morbihan tanfelügyelőjének jelentése, melyben többek között ez áll: „Iskoláinkban a breton gyermekek a

¹ Maurice Duhamel: La question bretonne, 127. I.

² M. Guieysse: La langue bretonne, 166—167. I.

³ U. O. 170—173. lapokon.

francia nyelvet úgy tanulják, mintha az valóságos idegen nyelv volna; tanulják, de a tanító minden erőfeszítése mellett bretonul gondolkodnak.“ Holott a francia tanító célja az, hogy a breton gondolkozásból kivetkőztesse őket.¹

Sokkal tanulságosabb ennél az a módszertani utasítás, melyet egy Carré nevű tanügyi főinspektor bocsátott ki a világháború után a tanítóság épülésére:

„Természetes, hogy a gyermekek, kik az iskola falai közé kerülnek, nem tudnak franciául, a tanító pedig nem tud bretonul s olyan zavarban van, mintha kínaiul kellene hogy a gyermekeket tanítsa. Ha a gyermekek tanulnak is valamit franciául, az nem hagy mélyebb nyomot; ami kultúrát nyújt is nekik, az hamarosan elsovad s egyáltalában nem asszimilálódik... Nem természetes-e, hogy ilyen körülmények között a hátramaradottságában, régi idők felfogásában élő Bretagne-t az egész ország kerékkötőjének tartjuk? Elsőrangú érdek, hogy a bretonok megtanulják és beszéljék az állam nyelvét: csak ha ezt teszik, válnak igazi franciákká. A kötelesség, hogy franciákká tegyék őket, a franciáké; maguk jószántából a bretonok nem fognak azzá válni: ki kell emelni a bretont országából, önmagából, szélesíteni kell látkörét, egyszóval, el kell franciásítani.“⁸

Elnemzetietlenítésnek jobb programját ennél képzelni sem lehet.

Eredménye, hogy egész Franciaországban az írni-olvasni nem tudók száma legnagyobb Bretagne-ban.

A világháború óta egyesek és politikai és társadalmi egyesületek foglalkoztak a breton nyelvoktatás kérdésével. Most, a harmincas években alakult meg az „Ar Brezoneg er Stol“ nevű társaság, melynek egyedüli célja, hogy kieszközölje a breton nyelv bevezetését az iskolákba. 1935 folyamán egy petíciószöveget körözött a breton lakosság között, melyben az aláírók csak azt kérik, hogy a breton nyelv a franciával egyenlő elismerést és tanítást nyerjen az iskolákban.

A KÖZÉLETBEN, a közigazgatásban a helyzet némiképpen más: a francia iskola harcol a breton nyelv ellen, a francia közigazgatás mellőzi és lenézi.

A forradalom még bilingvis volt: a törvények és rendeletek francia és breton nyelven jelentek meg. A nemzetgyűlés nem fogadta el Grégoire abbé indítványát, hogy — mintha eugénikáról volna szó — a házasulandó felek bizonyítványt legyenek kötelesek bemutatni francia nyelvtudásukat illetőleg.

A forradalom rendje nagyjában megmaradt a harmadik köztársaság idejéig, mikor megkezdődött és beteljesedett a közigazgatás és bíraskodás franciává tétele. A XX. században állítólag összesen kétszer szólalt meg bretonul a közigazgatás Bretagne-ban: egyszer a világháború alatt, mikor a lakosságot aranyának beszolgáltatására hívta fel a kormány, és másodszer, mikor a Kanadába özönlő nagyszámú kivándorló breton ifjúságot felszólította, hogy inkább lépjen

¹ U. o. 176. 1.

² M. Guieysse: i. m. 176—179.

be a hadseregbe; a párizsi kaszárnya életének gyönyöreit anyanyelvén festették a mostohahazát elhagyni készült ifjúságnak.

A francia politikai pártok körében a breton kérdés, mint általában bármilyen kisebbségi kérdés, nem népszerű és nem talál rokonszenvre. Az uralkodó baloldali pártok, a radikálisok és szocialisták elavult, szentimentális, unalmas törekvéseknek tartják a bretonok nemzetiségi és nyelvi mozgalmát. „Mi nem törődünk egy elavult nyelven hirdett elavult eszméssel“, mondta egy balpárti képviselő. A szocialisták reakciónak tartják az egész mozgalmat. Csak elvéve akad egy-egy kivétel. 1912-ben jelent meg álnév alatt egy füzet, mely ezt írta: „Van nyelv, mely pártot képez? nyelv, mely reakcionárius! Mintha egy nyelv egy olyan régi múltból, mely annyira távol van a mi nyomorult mindennapi kis veszekedéseinktől, egy múltból, mikor a szellem még szabad volt, mint az erdő vadja — lehetett az a nyelv egyéb, mint a szabad emberi vadnak kifejezési eszköze? Aki Bretagne-ban győzni akar, az a bretonokhoz saját, szép, ősi, barbár nyelvükön beszéljen.“

A jobboldali nacionalista pártok az egységes nemzeti állam alapján állva, nemhogy federalizmusról, de a legkisebb nyelvi jog megadásáról sem akarnak hallani, bretonoknak éppen oly kevésbé, mint elzászi németnek, a flamandnak, mint a baszkoknak. A „Service Public“, a Croix de Feu egyik lapja ezt írta: „Semmiféle nyelvészeti kutatás, leszármazás után való búvárkodás nem befolyásolhatja a francia faj (la race fran?aise!) szintézisét. Franciaország határai idegen tartományokat is foglalnak magukba, melyen belül a lakosság el kell hogy felejtse nyelvi és faji eredetét, de tud szenvedni, tud érette gyötörödni és benne felolvadni. Minden autonóm törekvés vagy hitvány alávalóság, vagy forradalom az emberi civilizáció ellen.“¹

EZZEL AZ ELNYOMÁSSAL évszázadok óta áll szemben a breton. Természeténél fogva makacs, magába zárkózott, kevés beszédű és miszticizmusra hajló. A francia azt hiszi, hogy korlátolt és műveletlen. Századokkal ezelőtt írta róla Chrestien de Troyes:

„Les Bretons sont tous, par nature.

Plus sotes que bêtes de pature.“

A breton katolikus. Századokon át fejlődött ki az a katolikus ideál, mely a breton apostolok öröke és eltölt minden breton lelket. A breton nép elfelejti királyai, hercegei nevét, de megőrizte szentjeinek tiszteletét. A „haza atyjai“ nem a honalapítók, az uralkodók, hanem a püspökök és barátok, Bretagne szentjei, akik nem országot, hanem hitüket teremtették meg. Ez a misztikus légkör, kontemplatív hangulat, tömjénillat tölti be Bretagne-t, mindenütt templom, katedrális, feszület. Ez árad ki a nép minden mozdulatából, szavából, házából, ruhájából. Legendákat suttog a kandalló tüze és szent történeteket hoz az esti szellő. A grál keresése sohasem marad abba Bretagne-ban.²

¹ M. Gmaysse: i. m. 156. 1.

² Le Goasgue: Les Bretons d'aujourd'hui, a „Les Celtes á Quimper“ című kötetben.

Nem csoda, ha ezt a népet nem érdekli, ami a világon van s kevésbé törődik nemzetiségével, nyelvével. Hogyan írhatta volna, ha nem így volna, a „Breiz Atao“ 1927 júliusi száma le ezt a mondatot: „Látni egy anyát, aki gyermekében támadja meg, abban öli meg népe lelkét, melyhez természeti és isteni rendelés szerint tartozik: rettenetes látvány!”

De minden régi elfásultság mellett is van mozgalom, mely fel akarja rázni a népet, fel akarja támasztani nyelvét, jogait. A jelen század eleje és különösen a világháború óta a breton mozgalom valószínű renaissance-ot él: politikai és társadalmi, nyelvterjesztő egyesületek, pártok alakultak, a „Bleun Brug“, a „Dihunamb“, az „Ar Símből“, melynek tagjai kötelezik magukat, hogy bretonnal csak breton nyelven beszélnek, és annyi más. A legtöbb újság — s ez ma még jellemzi a helyzetet — francianyelvű; de immár több, mint tíz esztendő egy folyóirat, a breton nyelven szerkesztett „Gwalarn“, mely fenntartója, ösztökélője a breton törekvéseknek; a breton „fiatalok“ lapja s mióta első számában megjelent egy „Első és utolsó francianyelvű manifesztum“, azóta egy francia szó nélkül a breton nyelv és kultúra legnépszerűbb és legmodernebb orgánuma.

Politikai alakulatot, pártot és politikai programot is találunk eleget, de azok nem különböznek, nem különbözhetnek nagyon egymástól. Bretagne, mondja az egyik, melyet a „Parti National Breton“ hirdet, geográfiailag és etnográfiailag különálló egységes területet képez a latin civilizáció szélén. Nemzeti nyelvénél és jelleménél, földrajzi egységénél fogva függetlenségre van predesztinálva, de hogy az a függetlenség milyen legyen: únióban Franciaországgal vagy teljes önállóság, arról még korai beszélni.¹ Ugyanezt mondják a „Keresztény nemzeti bretonok“, kissé erősebb hangsúllyal: „Franciaország megtagadja Bretagne-tól az autonómiát! Eh bien! Az igazi bretonok aspirációját csak a teljes függetlenség elégíti ki.“² Azután mint másik fontos programpont következik a breton nyelv felszabadulása és érvényesülése. Mindez természetesen a közeli megvalósulás reménye nélkül.

A BRETON KÉRDÉS jövője egyelőre nem biztató. Az egységes nemzeti francia államban semmi nyoma, hogy a tőlük eredett önrendelkezési jognak maguk engedményt tegyenek. A kérdés az, hogy van-e ideje a breton népnek, hogy várjon?

Abban, hogy a breton nyelv századokon keresztül fennmaradt, nincsen semmi csodálatos, vagy, mondhatjuk, ha van, az minden nyelv csodája, melyet egy zárt területen egy kis műveltségű nép beszél, amelynek nincsenek igényei a külvilággal szemben; egy ilyen nyelv generációkon át élhet. De ha a politikai vagy szociális helyzet megváltozik, egy pillanat alatt összeomlik.

Ezt egy breton politikus mondta a breton nyelv helyzetének jellemzésére. Ha egy breton így beszél, nem csodálkozhatunk, ha egy francia még sötétebbnek látja a helyzetet: „Előre látható, hogy

¹ Le nationalisms Breton: aperpi doctrinal.

² Breiz Digabestr, 1932 február.

a breton nyelv el fog tűnni a föld színéről“ — írta az európai nyelvekről írt munkájában Vendryes tanár —, „de nem kell sietni a jóslással. A breton még élhető állapotban van; nem szólva a bretonok szívós ragaszkodásáról nyelvükhöz, a nép szaporasága hatalmas erőt képez a nyelv fenntartására.“¹

Ilyen pesszimiztikusan nem végezhetjük. Higgyünk inkább annak, aki bizalommal és optimizmussal néz népe jövőjébe:

„A nyelvet fenyegető veszély közelségével és súlyosságával szemben a bretonok félredobták határtalan individualizmusukat és elfeledve mindent, ami elválaszt, egyesültek közös örökségük védelmére; ami csak pár évvel azelőtt lehetetlennek látszott: ez képezi az eljövendő győzelem zálogát. Még egy erőfeszítés ... még egy lépés ... Bretonok százezreinek legyőzhetetlen akarata, hogy ősi nyelvüket ne engedjék meggyilkolni.“

SZÁSZ ZSOMBOR

¹ J. Vendryes: Le langage, 137. lap.

² M. Guieysse: La langue bretonne, 89. 1.